

Geçmişe Dönüşü Savunarak İleriye Gitmek¹

Korkut Boratav

Prabhat Patnaik Eylül 2005'te Ankara'da sunduğu bir bildiriye, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra kabaca otuz yılı kapsayan ve birçok kişi tarafından "altın çağ" olarak nitelendirilen zaman diliminin kapitalizmin istisnaî ve "sapmalı" bir dönemi olduğunu ileri sürdü.

Bu basit önermeden önemli çıkarsamalar yapabileceğimizi düşünüyorum. Bir kere, Patnaik'in saptaması doğru ise, 21. yüzyıl kapitalizminin, müdahaleci, Keynes'gil, kısmen paylaşımcı bir düzenleme biçimi ile "serbest piyasacı" diye adlandırılan ikinci bir model arasında gel-git yapan, sarkaç-türü bir gelişim çizgisi izleyeceği beklentisinin geçersiz olduğunu kabul edeceğiz.

İkincisi, bugün dünya kapitalist sistemine hükmeden güçlerin, sözü geçen istisnaî, sapmalı döneme, yani "altın çağ"a dönüşü mümkün merteye engellemek isteyeceklerini düşünebiliriz.

Üçüncüsü, aynı nedenle, "altın çağ"ın içerdiği "düzenleme biçimi"ne dönüşü savunan bir politika çizgisinin bugünkü kapitalizmin hazım sınırlarını zorlayan, hatta aşan radikal bir programın öğelerini içereceğini düşünebiliriz. Hatta, "yakın geçmişteki kapitalizme dönüş" gibi tutucu görüntü taşıyan böyle bir gündemin, sadece "neoliberalizmi aşmak" ile sınırlı olmadığını, sistem karşıtı özellikler de taşıyabileceğini söyleyebiliriz.

"Geçmişe dönüşü savunmak" köktenci bir programın ana öğelerinden biri olabilir; ancak bu programı savunurken "geçmişe dönüş"ün, bugünkü sınıfsal dengeler tersine dönse bile geçmişin aynen yaşanacağı anlamına gelmeyeceğini

¹ Bu çalışmanın ilk biçimi, *Türkiye İktisat Kongresi 2005 Bildirileri*, Nazım Kitaplığı 31, İstanbul 2005, (ss.31-40) içinde yayımlanmıştır.

de bilmeliyiz. Belli bir düzenleme biçimine hangi tarihlerde ve ne türden bir güzergâh izlenerek ulaşıldığı da büyük önem taşır. “Altın Çağ” olarak anılan “geçmiş”e, farklı sınıfların, farklı biçimlerde katıldığı belli bir tarihsel süreç sonunda ve belli bir sınıflar-arası uzlaşmayı temsil ederek ulaşılmıştı. Bugün, o “geçmiş”in kurumlarına, kurallarına, düzenleme biçimine olduğu gibi dönüş mümkün olsa bile, bu, aşağıda açıklayacağım gibi, egemen sınıflara karşı verilen çetin bir mücadele sonunda gerçekleşecektir. Dolayısıyla, güzergâhtaki farklılık, ulaşılan noktadaki tabloyu da farklı kılacaktır.

Bu yazı, “geçmişe dönüşü savunarak ileriye gitmek” diye özetlenebilecek bir yaklaşımı tartışma gündemine taşımak amacını izlemektedir.

“Altın Çağ”ın Özellikleri ve Sonu

“Altın Çağ”ın İkinci Dünya Savaşı sonrasında hangi etkenlerle, hangi süreç içinde ortaya çıktığını bir yana bırakıyorum. Sözümlü ettiğim otuz yıllık tarih diliminin içinde ve sonlarında, metropol ve çevre ülkelerinin emekçi sınıfları ile “mazlum halklar” için ne gibi edimler sağladığını hatırlatmakla yetiniyorum.

Metropol Ülkeler

Metropol ülkelerde temel kazanımların büyük bölümü, “tam çalışmaya yaklaşan koşullarda refah devleti” olgusu ile yakından ilgilidir. Batı kapitalizminin tarihi boyunca en hızlı büyüme dönemini içeren bu yıllar içinde, ücretler emek verimini yakından izlemiş; özel tüketim aynı tempoyla artmış; genişleyen refah devleti kurumları “sosyal ücret”in, yani emekçi sınıflara dönük kamu hizmetlerinin de belirgin biçimde büyümesine yol açmıştır. Hayat

standartlarındaki hızlı artışlar, sendikalaşma oranları bakımından tarihi rekorların kırılması ile eş-anlı olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı içinde Polonyalı iktisatçı Michal Kalecki, kapitalizmi sürekli olarak tam çalışma koşullarında tutabilecek politika araçlarının artık var olduğunu; ancak bu koşulların burjuvazinin toplum üzerindeki egemenliğini aşındıracak süreçlere yol açabileceğini ileri sürmüştü. Kalecki'ye göre kapitalizm, sürekli tam çalışma koşullarının politik sonuçlarını, bu nedenle, hazmedemeyecektir. Bu öngörü, çeşitli biçimlerde “Altın Çağ”ın ortalarından sonra gerçekleşti

“Altın Çağın tıkanması”na yol açan çeşitli iktisadi açıklamalar yapılagelmiştir. “*Teknik ilerlemede ve emek verimi artışlarında yavaşlama*→ *ücret taleplerinin süregelmesi ve kâr oranlarında gerileme*→ *sermaye birikimi ve büyümede düşme*→ *teknik ilerlemeye yeniden olumsuz yansıma*” öğelerinden oluşan bir “talihsiz çevrim” senaryosu bunlardan biridir. Ancak, burada, Kalecki'nin öngörüsünü izleyerek “tam çalışmaya yaklaşan koşullarda refah devleti”nin *politik sonuçlarını* hatırlatmanın daha öğretici olduğunu düşünüyorum.

1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren, tüm metropol ülkeler hızlı bir radikalleşme sürecine savruldular. ABD'de, siyah nüfus, üniversite öğrencileri ile Vietnam savaşı karşıtlarından oluşan güçlü bir muhalefet oluştu ve metropollerin en tutucusu olan bu ülke, aniden sosyal çalkantıların içine sürüklendi. 1968'in yaygın radikalleşmesinin ardından Batı ve Kuzey Avrupa'da, şirket kârlarının adım adım kemirilmesini öngören sosyalizan öneriler gündeme geldi. İspanya, Portekiz ve Yunanistan'da faşizan ve askeri rejimlerin son bulması güçlü sol, sosyalist hareketlerin iktidarlarına kapı araladı. İtalya'da ise komünist parti iktidara ilk kez çok yaklaştı. Ve nihayet 1968'in devrimci dalgalanmalarından en çok nasibini almış olan Avrupa ülkesinde,

Fransa’da, Mitterand, yaygın kamulaştırma öğeleri içeren ve sosyalist/komünist/radikal ittifakının “ortak programı” ile (talihsiz bir tarihte, yani Thatcher ve Reagan’ın iktidara gelmesinden sonra) iktidara geldi.

Bu dönem, öte yandan Üçüncü Dünya’da sömürgeciliğin tasfiyesinin ve ulusal bağımsızlığın parlak sembolleri olan Sukarno, Nehru, Nkrumah, Nasır gibi liderlerin sürüklediği bağlantısızlar hareketinin (SSCB ile dirsek teması sürdürerek) güçlendiği yılları içerir. Emperyalist sistem, elbette, varlığını sürdürüyordu. Ancak, uluslararası Keynes’çilik bir yandan az gelişmiş ülkeleri yeni bağımlılık biçimleri içine sürüklüyor; öte yandan da bu ülkelerde içe-dönük, ithal ikameci ve hızlı bir büyüme sürecine imkân veriyordu. Dönemin sonlarına doğru çevre ülkelerinin hükümetleri dünya ekonomisinin sistematik olarak zengin ülkeler lehine sonuçlar veren ve bağımlılığı besleyen “işleyiş kuralları”nı sorguladılar; bu ilişkileri yeniden biçimlendirme önerilerini “77’ler Grubu” olarak Birleşmiş Milletler’e ve çeşitli biçimlerde uluslararası forumlara taşıdılar. ABD ve diğerleri, yoksul ülkelerin, “*yeni uluslararası ekonomik düzen*” başlığı altında toplanan bir dizi talebini müzakere etmek ve göğüslemek zorunda kaldılar.

Kısacası, 1970’li yılların sonlarına gelindiğinde metropol ülkelerin egemen sınıfları, bu “gidişat”ı değiştirmek gerektiğine karar verdiler. Thatcher ve Reagan’ın adlarıyla anılan tepki, metropol ülkelerde emeğin yeni baştan disiplin altına alınmasını; metropol/çevre ilişkilerinde ise, Üçüncü Dünya’dan gelen ve “çizmeyi aşan” talepleri topluca susturacak bir dizi “dış şok”un yaratılmasını ve yönetilmesini hedefliyordu. 1980’li yılların başlarında öncelikle Latin Amerika’yı (ve bu arada Türkiye’yi) hizaya getiren dış borç krizi, IMF ve Dünya Bankası’na yeni işlevler yükledi. Bazen kısaca “neo-liberal model” olarak anılan düzenleme biçimi, böylece, çevre ekonomilerine taşındı.

Çevre Ekonomileri

“Altın Çağ”ın çevre ekonomilerinde aldığı biçimi, Türkiye’deki yansımalarıyla gözden geçirmek istiyorum. Bu özelliklerin çeşitli biçimler içinde birkaç Uzak Doğu ülkesi dışında Üçüncü Dünya’nın büyük bölümünde içerildiği söylenebilir.

Temsili demokrasi Türkiye’de egemen sınıflarla halk sınıfları arasında açıkça ifade edilmemiş bir *modus vivendi*’ye dayanmıştır. İlk belirtileri 1950’lere kadar giden; ancak 1960 sonrasında olgunlaşan bu “örtülü sözleşme”ye göre, bölüşüm süreci, “serbest” piyasalarca değil, devlet tarafından denetlenecek ve halk sınıfları “sosyal devlet” aracılığıyla “gözetileceklerdir”. Siyaset, böylece, ekonominin içindedir. Egemen sınıf partilerinin denetimindedir; ancak, halk sınıfları kırdı, gecekonducularda, ücretli, emekli konumları içinde seçmen olarak taşıdıkları ağırlıkların karşılığını alacaklardır. Buna karşılık, halk sınıflarının iktidara aday ve alternatif oluşturmasına imkân veren, düzen değişikliğini hedefleyen siyasi örgütlenmeleri yasal olarak veya fiilen engellenecektir.

İthal ikameci, planlı ve karma ekonomiye dayalı bir model söz konusudur. İç piyasaya dayanan bu modelde, ücretler ve köylü/çiftçi gelirleri dış rekabet gücünü belirleyen maliyet öğeleri olarak değil, iç talep bileşenleri olarak önem taşır. Kamu sektöründen kaynaklanan “yumuşak” istihdam ve ücret politikaları, giderek işgücü piyasalarının tümüne taşınır ve 1960’lı yıllarla başlayan yirmi yıla yaklaşan bir dönem boyunca, ücretler emek verimiyle paralel seyrederek; tarım-dışındaki yüksek büyüme hızını izler. Katma değer içinde ücret payı istikrarlıdır. Piyasa için üretim yapan köylünün kaderi de “serbest” piyasanın

insafına terk edilmez. Giderek yaygınlaşan destekleme politikaları sayesinde tarımın (“iç”) ticaret hadleri aşınmaz; hatta yükselir.

İç borçlanmanın sınırlı olduğu koşullarda “tasarruflara” negatif faiz verilmesi ve alternatif plasman alanlarının yokluğu, gayri menkul piyasaları dışında, burjuvazinin “rantiye” katmanının güdük kalmasına katkı yapmıştır. İthal ikameci sektörlerin ve düşük reel kredi faizlerinin yarattığı “rant” olanakları, bürokratik denetimler ve kısıtlamalar sayesinde mümkün mertebe kişiselleştirilmeden paylaşılır. Burjuvazi açısından bu dönem, iç piyasaya dönük (korumadan yararlanan) üretimi, (kredi kullanan) yatırımcı katmanların altın çağıdır.

Dolaysız vergilerin ağır bastığı, artan oranlı, giderek olgunlaşan bir vergi sistemi ve iç borçlanmayı sınırlı tutup Merkez Bankası kaynaklarını (emisyonu) gerektikçe kullanan bütçeler, sosyal güvenlik sisteminin, bedelsiz hizmet sunan eğitim-sağlık kurumlarının yaygınlaşmasına katkı yapar. İşgücü piyasalarının olumlu koşullarının ve bir hayli “ileri” özellikler taşıyan toplu sözleşme/sendika/grev mevzuatının katkılarıyla, bazı Avrupa ülkelerini aşan bir sendikalaşma oranı gerçekleşmiştir. Yerel yönetimler, gecekondulaşmaya hoşgörüyle yaklaşır. Kent yoksullarına altyapı, belediye hizmetleri ulaştırılır. Bu ortam, kent emekçilerinde laik, dayanışmacı bir işçi sınıfı kültürünün giderek oluşmasına katkı yapmıştır. Sosyalist, devrimci akımlar Cumhuriyet tarihi boyunca ilk kez kent emekçilerinin saflarında kök salmaya başlamış; hatta yer yer köylülük içinde yeşerme alanları oluşturmuştur.

“Neoliberal” Dönemde İktisat Politikası Seçenekleri

Sermayenin Sınırsız Tahakkümünü Oluşturma Girişimi

Metropol ve (Türkiye dahil) çevre ekonomilerinde ve dünya ekonomisinin işleyiş kurallarının belirlenmesinde, “neo-liberal” yaftasıyla anılan dönüşümler, özünde, *sermayenin sınırsız tahakkümünü oluşturma, yerleştirme girişimi* olarak adlandırılmalıdır.

Kapitalizmin uzun tarihi boyunca sermaye daima tam tahakkümü aramıştır. Ancak, yukarıda açıkladığım gibi, Batıda refah devleti, çevre ekonomilerinde “popülist” rejimler, emekçi sınıf ve katmanların mücadelelerinin katkısıyla sermayenin çeşitli biçim ve mekanizmalarla “sınırlandığı” koşulları içerir. Emperyalizmin egemen sınıflarından çeyrek yüzyıl önce başlayan bir tepki, bu “sınırlanma” koşullarının tasfiyesini hedefledi. Ülkeden ülkeye değişen farklı tempolar içinde, Kuzeyde ve Güneyde emekçi sınıfların ve mazlum halkların çoğu kez çetin mücadelelerle, bazen de uygun konjonktürel koşullarda gerçekleşen sosyal ve ekonomik kazanımları, adım adım eritmeye başlandı.

Türkiye’de temsili demokrasiye geçişi izleyen otuz beş yıl boyunca halk sınıflarının sosyal ve ekonomik edinimleri “popülizm” diye adlandırdığım bir düzenleme biçiminin sınırları içinde kaldı. Popülizmin de, Batıdaki “refah devleti” gibi Türkiye’nin egemen sınıflarının ve uluslararası sermayenin mutlak tahakkümüne belli sınırlar getirdiğini yukarıda açıkladım. Ancak, popülizmin sınırlarının, zaman zaman Batı Avrupa-türü ve sınıf tabanlı bir plüralist demokrasi doğrultusunda aşılması fırsatları oluştu. Her seferinde egemen sınıflar demokrasinin bu doğrultuda genişlemesini önlediler. 1946’da uluslararası ilişkilerde ABD egemenliğine teslim olmaya kararlı Türkiye’nin egemen güçleri, çok partili rejimi sosyalist akımları ezerek oluşturdu. Egemen sınıflar 1971’de yükselen sol akımları baskı yoluyla ve kan dökerek durdurmayı yeğlediler; ancak dünyanın radikalleşmekte olduğu bir konjonktürde kalıcı çözümler getiremediler. 1980’de ise, dünya konjonktürü artık, kesinlikle sermaye lehine dönüşmekte idi; bu nedenle halk sınıflarını demokrasiyi

genişleterek siyasete katma seçeneği gündem dışı kalmıştı. Sermayenin metropollerden başlayan büyük saldırısına, evre ülkelerinden ilk katılan egemen sınıflardan biri olma ayrıcalığı Türkiye burjuvazisine aittir.

Âcil Gündem: Mevzilerin Savunulması

“Sermayenin sınırsız tahakkümünü yerleştirme saldırısı” olarak nitelendirdiğim dönüşümler emeğin geçmiş edinimlerinin teker teker tasfiyesini hedeflediğine göre, bu süreç devam ettikçe “mevzilerin savunulması”nın sosyalist iktisatçıların âcil gündeminde öncelikle yer almasında şaşılacak birşey yoktur.

Böylece, 1980’de i piyasalardaki fiyat denetimlerinin kaldırıldığı koşullarda toplu sözleşmelerin askıya alınarak ücretlerin yüksek hakem kurulunca belirlenmesine; 1982 Anayasasını izleyen yasalarla sendikalaşmaya getirilen kısıtlamalara; zal’lı ANAP yıllarında tarımsal destekleme politikalarının adım adım erimesine sosyalist iktisatçılar karşı ıktılar. Bu tavırlar, işçi sınıfının ve köylülüğün bölüşüm ilişkilerinde doğrudan doğruya piyasa glerine teslim edilmesine, farklı ifadeyle sermayenin ekonomik gücü karşısında emekçi sınıfları koruyan yasal düzenlemelerin ve fiili uygulamaların tasfiyesine dönük politika dönüşümlerine karşı fikir ve ideoloji planında direnilmesi anlamına gelir. Keza, sermayenin vergi yükünü hafifletip, kamu maliyesinin finansmanını tüketiciler veya ücretli konumlarıyla emekçilerin sırtına yıkan değişimlere ve bu koşullarda bte açığını daraltmaya öncelik verdiği için “sosyal devlet”i destekleyen kamu harcamalarını aşağıya çeken maliye politikası “reform”larına da karşı çıkılması doğaldı.

Sermayenin genel saldırısının daha karmaşık etkiler içeren öğeleri vardı. Planlamanın giderek etkisizleştirildiği koşullarda dış ticaretin serbestleştirilmesi,

sektörel verim artışlarını hedefleyen önceliklerin izlenmesini gündem dışı bırakıyor; rekabet gücünü emek maliyetlerini aşağıya çekerek artırma çabalarına öncelik veriyordu. Sermaye hareketlerinin serbestleşmesi emek-karşıtı baskıları daha sistematik hale getirdi. Zira, “dışa açılma”nın bu adımı, bir yandan TL’yi değerlendirerek, ücretleri bastırmayı rekabet gücünün temel yöntemi haline getirmekte; öte yandan da iç borç kâğıtlarının tedavülünün ve borsanın kurumlaşmasını zorunlu kılarak Türkiye ekonomisinin kaderine hükmetme konumuna gelen rantiyelerin saltanatını pekiştirmekte idi. Sosyalist iktisatçılar, bu nedenlerle, hem dış ticarete, hem de sermaye hareketlerine yansıyan serbestleşme, dışa açılma modellerine karşı çıktılar.

Durgunlaşma öğelerini besleyen, sermaye birikimini ve uzun vadede büyüme potansiyelini aşağı çeken; ekonominin kırılganlığını, örneğin finansal krizlere yatkınlığı artıran politika öğelerinin, sınıfsal yansımaları da açık olmayabilir. Burada sosyalist iktisatçıların tavrı, durgunluğun emekçi sınıfların mücadele ve örgütlenme gücünü zayıflattığı; bunalımların (örneğin finansal krizlerin) ise emeğin geçmiş edinimlerinin daha da hızla tasfiyesi için (bu koşullarda hızla ekonomik yönetime egemen olan IMF/Dünya Bankası’nın da katkılarıyla) uygun ortamlar yarattığı saptamalarından hareket etmelidir. Yakın geçmişte Türkiye ekonomisinin en hızlı ve çalkantısız büyüme dönemini içeren 1962-1976 yıllarının emekçi sınıfların örgütlenme ve mücadele güçlerinin de arttığı bir dönem olması bu bakımdan öğreticidir.

Son yılların kimi politika öğeleri, yabancı, çok uluslu sermaye ile yerli burjuvazi arasındaki gerçek veya potansiyel çelişkileri, yabancılar lehine çözmeyi hedeflemiştir. Uluslararası tahkimin iç hukukun önüne geçmesi, DTÖ’nün yabancılarla yerlilerle eşit koşullar (dolayısıyla eşitsiz güç nedeniyle avantaj) sağlamayı güvence altına alan hükümleri veya yabancılar dönük özelleştirmeleri örnek verebiliriz. Keza ülke ekonomisini dış etkenlere karşı belli

biçimlerde ve ölçülerde koruyan önlem ve savunma mekanizmalarının kaldırılması da aynı çerçeve içinde değerlendirilebilir. Bu, ekonomik ve sosyal politikaların giderek genişleyen bir bölümünde karar alma sürecinin siyasi iktidardan dış kurumlara (IMF, DB, AB ve ABD'ye) devredildiği durumlarda bir *bağımsızlık ve hükümranlık sorunu* olarak gündeme geliyor.

Bu sorunlar tartışıldığında, kimi sol çevreler, “sermayenin yerlisi, yabancıyı fark etmez; esasen *ulusal* sermaye artık önemsizdir” veya “gerici iktidarlarının karar alma alanlarının daralmasına karşı çıkılması abestir” türü görüşleri ileri sürüyorlar. Ben, *dışa teslimiyet* çizgisine kesinlikle karşı çıkılmasından yanayım. Bazı konularda, “dışa açılma”nın, (örneğin iç pazara dayalı bir politika modelinden, rekabet gücünü bir yaşam-ölüm sorunu haline getiren serbest ticaretçi modele geçişin veya büyüme sürecini, krizlerle dolu çalkantılı bir patikaya savurup aşağıya çeken sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesinin) emek aleyhtarı sistematik sonuçlar yarattığını yukarıda açıklamaya çalıştım. Ancak, bu gerekçelerin de ötesinde, halk iktidarlarının gündeme geldiği koşullarda, ekonominin güç odaklarının yerli burjuvazinin elinde olmasının yaratacağı engeller, uluslararası sermayenin ekonominin, hatta toplumun kaderinde ağır bastığı koşullardan çok daha hafif olacaktır. Bu nedenle, uluslararası sermayeye ayrıcalıklar getiren, ekonomik ve sosyal konularda bağımlılığı törpüleyen yönelişler karşısında, sosyalist iktisatçıların da muhalif tavırlar almasının doğru olduğunu düşünüyorum. Emperyalizme teslimiyetin Türkiye toplumunun kaderi olmadığını, sosyalist iktisatçıların her vesilede, ısrarla, sabırla, ayrıntılı açıklamalarla halkımıza iletmeleri gerekiyor.

Dikkat edileceği gibi, “mevzileri savunma” veya “geçmiş edinimleri koruma” olarak özetlediğimiz tavırlar, iktisat politikası tartışmalarında, “alternatifiniz nedir?” sorusunu; belirlediğimiz alanlarda “var olanı koruyalım” (veya kısaca “yapma!”) diye yanıtlamaktadır. Böylece, bir anlamda negatif

(yapılması gerekenleri değil, yapılmaması gerekenleri içeren) bir politika gündemini savunmak zorunda kalan sosyalist iktisatçılara, burjuva ideologların “tutucu” (bazen “dinozor”) yaftasını yakıştırmasında şaşırtıcı birşey yoktur.

Bu karikatürleştirmeye rağmen, sermayenin karşı saldırısı süregeldikçe, sosyalist iktisatçılar savunmacı stratejiyi sürdürmek zorundadırlar. En azından, sahte-bilimsel gerekçelerle gerçek misyonu gizlenen neoliberal gündemin sınıfsal içeriğini emekçilere teşhir etmek ancak böyle mümkün olmaktadır. Keza, “kaçınılmazlık” efsanesinin dayanaksızlığını, “var olanı korumamız mümkündür ve uygundur” söylemini güçlendiren çözümlerle gösterebiliyoruz.

Savunmadan, Karşı Hücumla...

Ne var ki, mevziler teker teker düşmektedir. “Var olanı korumak” diye özetlenebilecek savunmacı strateji, giderek daralan bir alanın içine sıkışmak zorunda kalmaktadır. Bu nedenle, “iktisadi ve sosyal politikalarda alternatifler” sorunsalını sadece “negatif” değil, ona ek olarak “pozitif” (yani yapılması gerekenleri de içeren) bir gündemle zenginleştirmek; yani “karşı hücumla geçmek” artık gerekiyor.

Burada iki farklı yaklaşım söz konusu olabilir: Birincisi, “alternatifler” tartışmasını, TCMB, Hazine, Gelirler Genel Müdürlüğü gibi ekonomik yönetim birimlerinde gözlenen teknik düzey ve ayrıntılara taşımak... Adeta bir “gölge ekonomik yönetim” gibi seçenekler üretmek. Bu doğrultuda bir çaba, ister istemez bugünkü ekonomi politikasının kurumsal parametrelerinin ve yapısal özelliklerin (örneğin TCMB özerkliği, üst kurulların varlığı, Gümrük Birliği’nin ve DTÖ yükümlülüklerinin geçerliliği, 1989’daki 32 sayılı karardan kaynaklanan “safra”... gibi) önemli bir bölümünü veri kabul etmek zorunda

olacaktır. Bu nedenle, ister istemez “tutucu” ve bugünkü kurumsal/yapısal özellikleriyle kapitalizmi (emek-yanlısı marjinal düzelmeler önererek) yönetmek türü bir gündeme mahkûm olacaktır. Egemen sınıflar bloku içinde yer alan kimi grupların zaman zaman bu tür bir “düzen-içi ekonomik muhalefet” arayışı içinde olduklarını ve ilericilerin bu doğrultudaki katkılarını belli koullarda sahiplenebileceklerini de akılda tutmalıyız.

Bu tür bir düzen-içi söyleme tutsak kalmamanın bir yolu, kanımca, sosyalist iktisatçıların karşı hücumunu bu yazının başlangıcında ortaya attığım “geçmişe dönüşü önererek ileriye gitmek” stratejisine dayandırmak olabilir².

“Geçmişe dönüşü önermek”ten kastettiğim, artık büyük bölümü tarihe karışmış olan “popülist” dönemin özellikle emeği, istihdamı ve “sosyal devlet”i destekleyen; ülke ekonomisini dış şoklara karşı koruyan; statik etkinlik yerine büyüme, sanayileşme, sermaye birikimi ve istihdam lehine öncelikleri planlama aracılığıyla ekonomiye taşıyan tüm politika öğelerinin yeni baştan hayata geçirilmesinin savunulmasıdır. Rantiye ve yabancı sermaye saltanatını geçmişte engellemiş veya sınırlamış tüm politika öğelerine dönüşün önerilmesidir. Rekabet gücünü fetişleştiren ihracat fanatizmi yerine iç piyasa önceliğine dayalı stratejik perspektifin sahiplenilmesidir.

Ayrıntılı bir döküme geçmeden bu önermeleri birkaç somut örnekle zenginleştireyim: Sermayenin 1970’li yılların sonundaki oranlarda ve kapsamda vergilenmesi; hem artan oranlı dolaysız vergilerin denetimini, hem de gerekirse (örneğin iç borç stokunun düşürülmesini hedefleyen) bir kerelik bir servet vergisini hedefleyecek kapsamlı bir servet beyanının uygulanması; bu tür

² Söylemin “üslubu”, bir anlamda “sanatsal boyutu”, ayrı bir konudur. Benim “geçmişe dönüş” ifadesi altında sunduğum öneriler kümesi, kamuoyuna “geçmiş” sözcüğü hiç kullanılmadan sunulabilir. Ne türden başlıklar, sunum biçimleri altında? Bu tür bir ekonomik programı benimseyenlerin siyasi meşrebine veya üslup tercihlerine göre, “sosyalizme geçiş”, “kapitalizmi aşma”, “demokratik devrim”, “bir halk iktidarına doğru”, “sermayenin tahakkümünü yıkmaya” gibi seçenekler akla gelebilir.

önlemlere “sermaye kaçıışı” ile tepki gösteren servet sahiplerini önleyici ve cezalandırıcı (örneğin sermaye giriş-çıkışlarını izne bağlayan, ihlal halinde kamulaştıran) savunma mekanizmalarının oluşturulması... Bütçe açıklarının Merkez Bankası’na finansmanına imkân verilmesi; kamuya ait eğitim ve sağlık kurumlarında bedelsiz hizmet sunumu; işgücü piyasasını ve sosyal güvenliği düzenleyen mevzuatta 1980 sonrasındaki tüm kısıtlamaların kaldırılması; tarımsal desteklemenin tüm ürünleri kapsayacak biçimde genişletilmesi... Özelleştirilen kuruluşların yeniden kamulaştırılmasına açık bir programın oluşturulması; yeniden oluşturulacak kamu kuruluşlarında istihdamı koruyacak, artıracak önceliklerin yeniden oluşturulması... Yabancıların borsaya ve kamu borç senetlerine girişlerinin önlenmesi; hatta İMKB’nin kapatılmasının gündeme getirilmesi... Bağımsız bir dış ticaret politikasını kısıtlayan AB ile gümrük birliğinin askıya alınması; iktisadi ve sosyal alanlarda siyasi iktidarların hareket alanını sınırlayan tüm uluslararası bağlantıların gözden geçirilmesi...

Bunlar, artık tarihe karışmış olan düzenlemelerin yeniden hayata geçirilmesi anlamında bir “eskiye dönüş” programıdır. Popülist dönemde sosyalist iktisatçılar, bu düzenlemeleri yeterli saymazlar; korunmasını savunmazlardı. O dönemde, burjuvazinin hazmettiği, dolayısıyla *status quo*’cu sayılacak bir politikalar ve düzenlemeler kümesini bugün savunmak, bence, kapitalizmin bugünkü sindirme sınırlarını zorlayan bir program olarak algılanacaktır. Zira, sermayenin karşı saldırısının Türkiye bakımından başlangıç yılını oluşturan 1980 başlarından bugüne kadar, yerli ve uluslararası sermayenin Türkiye programı popülist dönemin yukarıda sözü geçen düzenlemelerinin adım adım tasfiyesinden oluşmuştu. Böylece Türkiye’yi sermayenin sınırsız olarak hükmettiği bir topluma dönüştürme projesini peyderpey hayata geçiren güç odakları, çeyrek yüzyıllık bir operasyonun meyvelerini yitirmeyi sineye çekemezler.

Öte yanda “geçmişe dönüş” savunulurken, dünün tekrar yaşanmasının artık mümkün olmadığını da farkında olmamız gerekir. 1970’li yılların sonlarında, Türkiye’de sosyalistler, sözünü ettiğimiz düzenlemeler ve uygulamalardan oluşan politika öğelerini savunmanın değil, aşmanın mücadelesi içinde idiler. Bugün savunacağımız 1980’e dönüş gündemi ise, 2005 yıllarında sermaye ile dişe diş bir mücadeleyle hayata geçirilebileceği için, sermayenin sınırsız tahakkümüne giden yolu ancak böyle önleyebileceğimiz için ilerici bir program oluşturacaktır.

1970’li yılların sonlarında *status quo*’cu olan bir “model”e dönüşün mücadelesi, 2005’te “ilerici” oluyor. Geçmişe dönüşü savunurken ileriye gitmemiz mümkündür. Geçmiş yeni baştan inşayı hedefleyen bir programın (başarıya ulaştığı takdirde) varış noktası ise geçmişin tekrarı olamaz. Zira, o noktaya ulaşırsa, bu, burjuvazi yenilgiye uğratılarak gerçekleşmiş olacaktır. Bu bakımdan sınıflar-arası denge çeyrek yüzyıl öncesine göre çok farklı bir tablo içerecektir.

Elbette, 2005’in politik ve toplumsal koşulları, bu senaryoya gerçek dışı, “hayalperest” bir görünüm vermektedir. Ne var ki, yerli ve yabancı güç odaklarını sürekli tedirgin eden bir söylemin emekçi sınıflar üzerinde ne türden uyarıcı ve dönüştürücü etkilere yol açacağını bugünden öngöremeyiz.